

LBRIS

We know
books

Czesław Miłosz

Rusia

Viziuni transoceanice

Traducere, prefață și note de Constantin Geambașu

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

Traducere de Constantin Geambașu

Redactor: Mirela Ivan Nobel

Coperta: Dan Mărgărit

Imagine coperta: shutterstock.com

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MIŁOSZ, CZESŁAW

Rusia : viziuni transoceanice / Czesław Miłosz ; trad.,

pref. și note de Constantin Geambașu. - Târgoviște :

Cetatea de scaun, 2025

Conține bibliografie

ISBN 978-606-537-812-4

I. Geambașu, Constantin (trad. ; pref. ; note)

821.161.1.09

94

BOOK INSTITUTE

©POLAND

This book has been published with the support of
the ©POLAND Translation Program

Această carte a fost publicată cu sprijinul
Programului de Traducere ©POLAND

SELECTED ESSAYS

Copyright ©2025, The Estate of Czesław Miłosz

All rights reserved

Toate drepturile de reproducere, integral sau parțial, prin orice mijloace, inclusiv stocarea neautorizată în sisteme de căutare sunt rezervate. Reproducerea se poate face doar cu acordul scris al editurii, cu excepția unor scurte pasaje care pot constitui obiectul recenziilor și prezentărilor.

ISBN 978-606-537-812-4

©Editura Cetatea de Scaun®, Târgoviște, 2025

editura@cetateadescaun.ro, www.cetateadescaun.ro

Tipărit de Editura Cetatea de Scaun

Cuprins

Miłosz și enigma Rusiei.....	7
I. Reminiscențe	15
Anii douăzeci.....	15
Anul 1939	18
O gară undeva în Rusia	21
Anul 1940. Sfârșitul Lituaniei.....	23
Anul 1945	25
II. Umbrele Imperiului Răsăritean.....	28
Rănile memoriei.....	31
Calcululele celor învinși.....	42
Despre cucerire	46
Józef Mackiewicz – epopoea sfârșitului republicii multinaționale.....	55
Despre Europa noastră	61
Notă după mai mulți ani.....	77
Secolul lui Albert Einstein.....	80
Nostalgia Imperiului.....	84
III. Intelectul în captivitatea Necesității Istorice.....	85
Anul 1945	92

În fața necesității istorice	96
Ketman	98
Dilemele anului 1945.....	105
Nu.....	109
Geneza credinței în Necesitatea Istoriei	127
IV. O altă Rusie.....	132
Trăiri de război.....	132
Însemnări despre ANDREI SINIAVSKI:	147
Introducere la cartea lui Abram Terț.....	147
Cazul Terț.....	160
NOTE DESPRE BORIS PASTERNAK	167
Comentariu la comentariile privind premiul NOBEL	167
Peisaje senine	184
Privire lucidă asupra lui Pasternak	190
Imaginea poetului.....	194
Un roman de aventuri, surprize, orori și enigme	204
Poetul ca erou.....	209
Despre Soljenițin. Întrebări	215
Note despre Osip Mandelștam:	228
Comentariu la „Oda lui Stalin” de Osip Mandelștam	229

Poetul și statul. De ce am scris „Comentariul la «Odă lui Stalin» a lui Osip Mandelștam”	241
Despre literatura rusă contemporană și Occident.....	247
V. Punți aeriene sau despre Iosif Brodski.....	257
Czesław Miłosz Scrisori către Iosif Brodski	259
Introducere la cartea Iosif Brodski <i>82 de poezii și poeme</i>	266

Miłosz și enigma Rusiei

Czesław Miłosz este una dintre cele mai lucide și neliniștite conștiințe ale secolului al XX-lea. Poet, eseist, diplomat și gânditor al exilului, el a trăit tensiunea dintre cultura Europei Centrale și Occidentul liber, între rădăcinile sale est-europene și spiritul critic al lumii moderne. În centrul acestui traseu biografic și intelectual se află o ruptură esențială: desprinderea de idealurile utopice și de poezia angajată politic, urmată de o reflecție profundă asupra mecanismelor ideologice care strivesc individul.

Un moment de cotitură în formarea lui Miłosz a fost experiența franceză din anii '30. Aflat la Paris, el descoperă poezia modernă franceză – lirică autonomă, preocupată de misterul interior mai mult decât de scopul social. Acest contact îl îndepărtează definitiv de poezia socială, dominantă în Polonia interbelică. Pentru Miłosz, poezia nu trebuie să servească ideologiei, ci să exploreze realitatea umană în complexitatea și fragilitatea ei. Această viziune va rămâne constantă de-a lungul întregii sale opere.

După război, implicat în diplomația poloneză a regimului comunist, Miłosz experimentează direct presiunea ideologică

și falsificarea realității prin limbaj. În 1951 alege calea exilului și cere azil politic în Franța – un gest de radicală libertate morală. Această ruptură se concretizează în volumul *Gândirea captivă* (1953)¹, o analiză lucidă a modului în care intelectualii pot fi seduși de totalitarism, nu prin constrângere, ci prin nevoia de sens și ordine absolută. Miłosz descrie procesul de adaptare interioară, de acceptare tacită, de justificare intelectuală a minciunii – un proces pe care îl numește „ketman”², inspirat din disimularea religioasă prezentă în cultura persană.

Eseurile din *Viziuni transoceanice*³, reunite în acest volum, continuă reflecția începută în *Gândirea captivă*, aplicând-o unei civilizații cu totul aparte: Rusia. Pentru Miłosz, Rusia nu este doar un actor politic sau un spațiu geografic, ci un fenomen cultural și spiritual care trebuie înțeles în profunzime. El scrie despre Rusia ca problemă morală și metafizică, nu doar ca amenințare istorică. Această abordare îl plasează printre puținii intelectuali capabili să pătrundă complexitatea acestui

¹ Vezi și versiunea românească în traducerea lui C. Geambașu, București, Humanitas, 1999, 2008, 2016.

² Vezi și capitolul *Ketman* din volumul de față.

³ În limba polonă au apărut două volume (Czesław Miłosz, *Rosja. Widzenia transoceaniczne*, vol. I, *Dostojewski – nasz współczesny*, Fundacja „Zeszyty Literackie”, Varșovia, 2010; vol. II, *Mosty napowietrzne*, Varșovia, 2011), care cuprind aproape în totalitate eseurile pe care le-a scris Miłosz despre Rusia de-a lungul timpului. Ediția în limba română reprezintă o selecție bazată îndeosebi pe volumul al II-lea.

spațiu fără să cadă în clișeele geopolitice sau în reflexele resentimentare. Miłosz se înscrie într-o tradiție a intelectualilor polonezi care au cunoscut limba și cultura rusă în profunzime și au urmărit constant evoluțiile din spațiul rus. Chiar și după stabilirea în Occident, el a continuat să citească în rusă, să reflecteze asupra literaturii și istoriei ruse, să urmărească traiectoria autorilor și ideilor provenite din această civilizație. Însă spre deosebire de mulți alții, Miłosz nu s-a lăsat niciodată sedus de ideea unei Rusii „mântuitoare”, ci a căutat să înțeleagă tensiunea internă a acestei civilizații: între absolutul mistic și teroarea instituționalizată, între profunzimea spirituală și brutalitatea istorică.

Un rol esențial în acest efort de înțelegere îl are reflecția sa asupra marilor scriitori ruși. Miłosz îi citește pe Pasternak, Mandelștam, Soljenițin și Brodski nu doar ca pe niște autori de literatură, ci ca pe niște conștiințe tragice, prinse în lupta dintre adevărul interior și minciuna oficială. Pasternak, cu romanul său *Doctor Jivago*, este expresia unei inocențe poetice care nu poate fi înregimentată. Mandelștam este figura martirului, a poetului care a plătit cu viața pentru un poem, devenind simbolul rezistenței prin cuvânt. Soljenițin este văzut cu admirație pentru curajul său moral, dar și cu atenție critică față de tentația mesianismului care îi străbate discursul. Brodski, în

fine, este o voce a exilului, un poet al ironiei și al distanței, dar profund legat de limba și de memoria rusă¹.

În toți acești scriitori, Miłosz vede refuzul de a deveni purtători de ideologie, ei nu se salvează prin compromis. Înfruntă sistemul, uneori în mod direct, alteori prin forța estetică a operei lor. Pentru Miłosz, ei sunt repere morale și spirituale, nu doar valori literare. Literatura, în această viziune, nu este decorativă, ci vitală. Este forma prin care adevărul poate fi rostit chiar și atunci când toate celelalte canale sunt blocate.

Un alt reper fundamental pentru Miłosz este Dostoievski. Cursurile susținute la Berkeley despre opera lui Dostoievski nu au fost simple exerciții universitare, ci tentative de pătrundere în sufletul rus. Dostoievski este pentru Miłosz cheia enigmatică a unei civilizații în care păcatul, libertatea, suferința și mântuirea se împletesc într-o tensiune imposibil de redus la formule raționale. Personajele dostoievskiene, sfâșiate, posedate, oscilante între extaz și deznădejde, exprimă exact ceea ce Occidentul nu poate înțelege ușor: o viziune a lumii în care rațiunea este suspectă, iar adevărul trece adesea prin întuneric.

Enigma Rusiei, în ochii lui Miłosz, constă tocmai în această tensiune: o civilizație a excesului, a misticii suferinței, a ideii că salvarea poate veni prin distrugere. Rusia nu poate fi înțeleasă

¹ Vezi și prefața la vol. II, Marek Kornat, *Czesława Miłosza spotkania z Rosją*, pp. 5-52.

cu instrumentele sociologiei sau ale științelor politice. Ea trebuie interpretată ca un text, ca o viziune a lumii. Miłosz oferă această lectură cu mijloacele unui eseist care a trăit istoria pe pielea lui și care refuză soluțiile comode. Reflecțiile sale sunt o încercare de a gândi Rusia din interior, dar cu distanța critică a exilului.

În ciuda eforturilor de secole de a o înțelege — din interior, prin propria cultură, și din exterior, prin reflecții istorice, politice, filozofice — Rusia rămâne, într-un sens esențial, o enigmă. Nu pentru că s-ar ascunde, ci pentru că exprimă o viziune asupra lumii care contrazice adesea reperele fundamentale ale modernității occidentale. Poate că adevărata enigmă constă în faptul că, în evoluția sa istorică dramatică, Rusia a interiorizat un adevăr crud și eficient: dacă vrei să fii puternic ca stat, trebuie să fii dispus să sacrifici individul. Această viziune nu este doar politică — este spirituală, culturală, metafizică. De la misticii ortodocși ai suferinței mântuitoare până la inginerii sociali ai Gulagului, de la mesianismul revoluționar până la discursul naționalist de azi, Rusia a cultivat ideea că sensul unei națiuni se află dincolo de individ, într-un destin colectiv ce justifică orice sacrificiu. Prin contrast, civilizația occidentală — cu toate răătăcirile și contradicțiile ei — s-a clădit tocmai pe ideea că persoana umană este inviolabilă. Drepturile individuale, libertatea conștiinței, autonomia gândirii nu sunt doar convenții sociale, ci fundamente ale ordinii. În acest sens, conflictul dintre Rusia și Occident nu este doar politic sau geostrategic — este o

diferență de antropologie: două concepții despre om, despre valoare, despre suferință.

Miłosz a înțeles această ruptură, dar nu a dramatizat-o. El a privit-o cu luciditate și melancolie ca pe o realitate tragică a istoriei. Eseurile sale ne invită nu să condamnăm, ci să înțelegem. Și poate că tocmai aici, în tensiunea dintre luciditate și empatie, dintre judecată și compasiune, se află cheia unei lecturi adevărate a Rusiei. Nu pentru a-i găsi scuze, ci pentru a nu renunța la efortul de a o înțelege — chiar și atunci când ea pare să refuze această înțelegere.

*

Aceste eseuri sunt, astfel, mai actuale ca oricând. Într-un context global în care Rusia redevine un actor neliniștitor, nu doar prin acțiuni politice sau militare, ci și prin modelul de civilizație pe care îl propune, vocea lui Miłosz ne ajută să înțelegem că nu putem reduce această țară la o sumă de amenințări. Ea este și o sumă de traume, de mituri, de tensiuni nerezolvate. Eseurile sale nu dau verdicte, ci deschid întrebări. Și tocmai de aceea sunt esențiale: pentru că nu ne învață ce să gândim despre Rusia, ci cum să o gândim.

Traducerea acestor texte a presupus o muncă atentă în care s-a căutat nu doar echivalența lingvistică, ci și fidelitatea față de tonul și gândirea autorului. Miłosz scrie dens, cu fraze bogate în nuanțe, adesea încărcate de referințe culturale și istorice subtile. A traduce un asemenea autor înseamnă a păstra

echilibrul între claritate și complexitate, între rigoare și vibrație interioară. Versiunea de față își propune să aducă mai aproape de cititorul de azi o voce care nu s-a stins, ci, dimpotrivă, continuă să tulbure și să lumineze. Czesław Miłosz nu ne oferă certitudini, ci ne obligă să gândim. Și tocmai de aceea rămâne un autor esențial.

Constantin Geambașu